

فرهنگ عامه لرستان / ۴

(فرهنگ و باورهای مردم لرستان)

تألیف:

علی مردان عسکری عالم

خرم آباد

انتشارات افلاک

۱۳۸۸

سرشناسه	: عسکری عالم، علی مردان، ۱۳۲۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: فرهنگ و باورهای مردم لرستان / تألیف: علی مردان عسکری عالم
مشخصات نشر	: خرم آباد: افلاک، ۱۳۸۸.
مشخصات ظاهری	: ۴۱۴ ص.
فروست	: فرهنگ عامه لرستان: ۴.
شابک	ISBN:978_964_186_013_6
وضعیت فهرستنویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه به صورت زیرنویس
موضوع	: فرهنگ عامه - - ایران - - لرستان
رده بندی کنگره	: GR ۲۹۰ ف ۴۳۱۳۸۸ / ع۵
رده بندی دیویی	: ۳۹۸/۹۵۵۵۲
شماره کتاب شناسی ملی	: ۱۷۱۱۹۷۷

انتشارات افلاک

نام کتاب	: فرهنگ و باورهای مردم لرستان (فرهنگ عامه لرستان/۴)
نویسنده	: علی مردان عسکری عالم
ناشر و محل نشر	: انتشارات افلاک، خیابان علوی، کوچه کاظمیان، همراه: ۰۹۱۲۱۶۹۶۴۸۰
آماده سازی	: انتشارات شاپورخواست
نوبت چاپ	: چاپ اول ۱۳۸۸
آمور رایانه ای	: افسانه زیدعلی
طرح جلد	: سعید عسکری عالم
شمارگان	: ۲۰۰۰ نسخه
چاپ	: امیرکبیر
لیتوگرافی	: واصف
بها	: ۷۰۰۰۰ ریال
شابک	: ۹۷۸_۹۶۴_۱۸۶_۰۱۳_۶

فهرست

صفحه	عنوان	صفحه	عنوان
۵۴	بیزه	۱۳	شهرها و بخش‌های لرستان
۵۶	پاش دسک	۳۹	روش‌های سنتی تشخیص ...
۵۷	پاچک سی	۴۳	آهوو...
۵۷	پاوقیه‌م	۴۳	آساره
۵۸	پرو پیمو	۴۴	ازموشت توف و پنیر
۵۸	پرس و پو	۴۵	ازموشت رغو
۵۹	پنجل	۴۵	ازموشت عسل
۵۹	پیاز و تاوه داغ	۴۶	اجاق کوری
۶۰	تاواره و تخت	۴۸	آخر شری
۶۱	ترکه تن	۴۹	آخر نسق
۶۲	تسیاری	۵۰	آوانازه
۶۳	تو گر کی‌ئی مه گر کیم	۵۰	آو سرگرو
۶۴	جکه ماته و زمسو	۵۱	بچوله و مچوله
۶۵	جن شاخ	۵۱	بدگر
۶۵	جیجه غریوه	۵۳	برم پرکی
۶۶	چال انار	۵۴	بوسو دوی دین

۹۴	دوشیو وارونه	۶۷	چشن شهَن
۹۵	دیارته خیر	۶۷	چقچقه
۹۵	دیگله و قاج	۶۸	چله گردونی پینه دوخترو
۹۶	رَد و رُد	۶۸	حکایت شهرپور ۲۰
۹۸	رقص باران در سیمره	۷۰	حکایت درس و مشق
۹۹	رَه و رَه	۷۱	حکایت غول
۱۰۰	زِرکتین	۷۲	حلوا بیست و یکم
۱۰۰	زنج شهَن	۷۴	حونه دُر
۱۰۰	زَن صلاح	۷۴	خاکه لیه
۱۰۱	زَن کویخا _ زه کیخا	۷۵	خوش اومایی
۱۰۱	ژیرماله	۷۷	خم و خصه
۱۰۲	سایا	۸۰	خیر بی و وش بارس
۱۰۳	ساز چپی	۸۰	داخ دار
۱۰۳	سال نشینی	۸۲	دا صلا
۱۰۵	سرایی	۸۲	دار ناظر
۱۰۵	سر رَهئی	۸۳	دار نظر کرده
۱۰۶	سرماینه	۸۴	دائول
۱۰۷	سر و سرانجوم	۸۵	دریسکه
۱۰۷	سروَن یا پوتک	۸۶	دَس تمنا
۱۱۰	سنگ آو	۸۷	دس گیرو
۱۱۰	سه آووه	۸۹	دَم و دِرَو
۱۱۱	سه قهر سه کیل	۸۹	دَمی روا، دَمی چاو
۱۱۲	سهیل زین	۹۰	دَمی گال، دَمی قال
۱۱۲	سیلا کردن گوش دختر	۹۰	دم موت کرده
۱۱۳	شال و ستره	۹۰	دَم هَلکی
۱۱۸	شتر مل	۹۱	دنیا داری
۱۱۹	شه جونی	۹۲	دوا _ ثو _ سلام
۱۱۹	شه نومه خَهَن	۹۴	دوسی و دشمنی

۱۵۴	مراد و مطلوب د آویار	۱۱۹	شومۀ
۱۵۶	مرگ بانی دوسی	۱۲۲	شیر یافته
۱۵۷	مشاره	۱۲۴	عازیتی هیزدین
۱۶۱	معجزات باوۀ سفی	۱۲۵	غریوی
۱۶۲	مکس	۱۲۷	فال تال می
۱۶۴	مهمون و برا مهمون	۱۲۸	فچ فچه
۱۶۵	مه نمیرم، مه نمیرم	۱۳۰	فلک
۱۶۷	میراتی	۱۳۴	قین چش
۱۶۸	نشونه و آساره	۱۳۴	کرچوکی
۱۶۹	نو درار	۱۳۵	کرت داوت
۱۷۱	نوم نشونی	۱۳۶	کرتی - کرتی
۱۷۱	نیر باوت بواره	۱۳۷	کل هره
۱۷۱	نیش مار و گهوه	۱۳۷	کهل نو پاکر
۱۷۲	هلوره بردن و نیت	۱۳۸	کوسه کاله سوار
۱۷۳	هم پل	۱۳۹	کویخا
۱۷۵	هیرده رو	۱۴۱	کویخا زن
۱۷۵	وارون و ویهر و نشونه	۱۴۱	کیخایی کرون دختر رستم
۱۷۶	و نازه وه، و نازه وه	۱۴۲	گپی و کچکی
۱۷۸	ویواسه	۱۴۴	گذر جن
۱۷۸	یهی گیر کرده	۱۴۵	گرده بارون
۱۷۹	عقاید و باورها در دهات بروجرد	۱۴۶	گز برین
۱۸۷	گل و سور یا شادیانه‌ها	۱۴۶	گنج بی ثورم
۱۸۹	گل و سوگ و مور و مویه‌ها	۱۵۰	گنم برشته حسرتی
۱۹۱	معامله‌ها	۱۵۱	گنمو شیر شو چله
۲۰۷	بازی‌های بومی لرستان	۱۵۲	گوش وه مشیت
۲۴۹	آو و اخیه	۱۵۳	گوشه گهلی
۲۵۰	آوسی حیوان	۱۵۳	لوگزکی
۲۵۰	باورهای عامه در مورد حیوانات	۱۵۴	مال مهمونی

۳۶۸	موگه	۲۵۹	سن و سال حیوانات و حکایات...
۳۶۸	نقاره	۲۷۸	مافته پیشین
۳۶۹	های _ هوی	۲۷۹	می گرگ «موی گرگ»
۳۷۹	شیوه‌های ماهی‌گیری سنتی	۲۸۱	هی پاس
۳۸۷	باورهای عامه و ماهی	۲۸۲	وراز راو
۳۸۹	انواع ماهی‌ها و خوراکی‌های ...	۲۸۳	وَرَن
۳۹۱	زبانزدها و حکایت و تمثیلات...	۲۸۵	خواو: خواب‌ها در باور عامه
۴۰۱	شال نازونی	۲۹۹	زمان‌ها در فرهنگ عامه
۴۰۱	تس پرتو	۳۰۳	فرهنگ صداها
۴۰۲	گول به‌زو	۳۰۸	صدای حیوانات و پرندگان اهلی
۴۰۳	دَرته، دَرته	۳۱۰	صداها ی طبیعی و طبیعت ...
۴۰۴	کوشک	۳۱۳	گیاهان و گل‌های دارویی
۴۰۵	یه‌من دومن	۳۲۷	لالایی‌ها در زبان و گویش ...
۴۰۷	پُرسونه	۳۵۹	بیت مشکه
۴۰۷	پن پیره زال	۳۶۲	تیمره
۴۰۸	واگویه فردوسی	۳۶۳	گاهوله
۴۰۹	نمایه	۳۶۵	مُوه
		۳۶۷	مُور

پیش‌نوشتار

سال‌ها پیش «دهه‌ی چهل» که دوره‌ی نوجوانی را می‌گذراندم، شاهد و ناظر شیوه‌ی خاصی از زندگی خانواده و اقوام و مردمان همسایه‌ی دور و نزدیک بودم. مردمانی باورمند بر سنت‌ها و آیین‌ها و عقایدی که اصول اولیه زندگی و زنده بودن آن‌ها بر آن پدیده‌های رایج و مرسوم استوار بود.

آیین‌ها این آیین‌ها: «پدر، مادر، عمو، عمه، داپیره (مادر بزرگ)، باپیره (پدر بزرگ)، ... و سایر بزرگان فامیل بودند.» مردمانی که بر این باورمندی صادق و راسخ بودند و در قیاس حقیقی بودن آن همه ذره‌ای شک و تردید نداشتند. زیرا هر یک از آن باورها، سنت‌ها، رسم و رسوم‌ها ... نماد و سمبل آنان برای رسیدن به هدفی بالاتر و بهتر بود و آن همه اندیشه برگرفته‌ای از میراث کهن نیاکان به یادگار مانده آنان بود و هست که ریشه در جان شیفته آنان دارد: همیاری‌ها، قصه‌ها، افسانه‌ها، متل‌ها، تمثیل‌ها و زبان‌زده‌هایشان ناشی از فکر و خیال برای روش‌های بهتر زیستن با اندیشه بود و هست که لحظه لحظه‌های خوش و ناخوش زندگی آنان در زلالی آن پندارها نقش بسته بود.

... و من همچون شاگردی ساعی به مرور ایام جزیی از آن مردم گشتم و با دانشی هر چند اندک به این نتیجه رسیدم که زندگی و زنده بودن با این باورها و سنت‌ها و آیین‌ها ... معنا و مفهوم پیدا می‌کند، که در غیر این صورت زندگی

«میرا» و پوچ می‌نماید و پوچی و میرایی یعنی مرگ و نیستی! زیرا آدمی با قصه زاده شده است و با قصه زنده بوده و زندگی و حیات یافته است و با قصه به رشد و تکامل رسیده است. انسان با قصه و حکایت و تمثیل و داستان‌های ذهنی دنیای عینی پیرامون خود را ساخته و شناخته است و با این اندیشه خود را با طبیعت پیوند داده و با این شناخت زندگی اجتماعی خود را به ظهور رسانده است و این اندیشه دنیای «تو» را فرا راه او قرار داده است. با هویت و شناسنامه‌ای که فرهنگ او را به عرصه هستی و هم‌نوعان پهنه جغرافیای انسانی شناسانده است. شناسنامه‌ای که تعریف خاص خود را دارد و بدون شاخصه‌های فرهنگی یک قوم قابل تعریف نیست.

قصه‌ها و تمثیل‌هایی که در آن‌ها کنش نیک و بد آدمیان نهفته است و همراه و همپای آدمیان از دوران‌های کهن تا به امروز جوهره‌ی وجودی او بوده و دستمایه و سرمایه اندیشه‌اش برای بقا و زندگی بوده و هست. با همه آمیختگی‌هایش با «افسانه‌ها و اوهام» که با متر و معیار روشنفکرانه قابل نقد نیست. که با این همه به زندگی عامه مردم معنا بخشیده است، که زندگی عامه مردم بدون این پدیده‌های ذهنی سرد و بی‌روح می‌گشت و بی‌نام و نشان که بی‌نام و نشانی یعنی مرگ و نیستی! نکاتی که در باورهای «مردم» لرستان هست، وجه تمثیلی و حسی آن‌هاست که هر شنونده‌ای را مجذوب می‌نماید، زیرا این قصه‌ها و تمثیل‌ها با ساحت انسان درگیر است و در وجود شنونده نوعی همذات پنداری پدید می‌آورد تا خود را همواره همراه آدم‌های نیک قصه برای رسیدن به سرانجام خوش همراه و همیار نماید و از آدم‌های بد یا خبیث دوری بجوید.

نماد عینی و ویژگی‌های این فرهنگ، بیشتر بستر آمال و آرزوهای ... تاریخی آدمی است، چرا که انسان همواره برای ادامه‌ی حیات و غلبه بر نابرابری و ظلم و ستم و فقر و تنگدستی و رسیدن به عدالت و برابری کوشش‌ها کرده است و در این عرصه به کام و جان نرسیده است و لذا توسن خیال را پرواز داده است به مثل‌ها و قصه‌ها و حکایت‌ها و تمثیل‌ها که جوهره‌ی وجودی آن‌ها رسیدن به

سرانجام خوش و هدف غایی است، همان هدفی که در عالم واقع دغدغهی آدمیان است. پسر کچل پیرزن ... با نشستن باز شکاری بر سر او «پادشاه» می‌شود تا به مردم محروم کمک کند و آنان را از ظلم و ستم برهاند. پیرمرد خارکن با مار دوست می‌شود و از او سکه‌های اشرفی به دست می‌آورد تا به زندگی ذلت‌بار خود سامانی بدهد. جوان کوری که با خنجر حاکم ستمگر بینایی خود را از دست داده است، با راهنمایی کبوتران بینایی خود را به دست می‌آورد و سر دسته مردمی می‌شود و بر حاکم زمان می‌شورند و تخت و کاخ او را واژگون می‌کنند، ... و ...! که در همه این پدیده‌های ذهنی آمال و آرزوهای بشری برای رسیدن به هدفی غایی نهفته است. با همه جلوه‌های زیبای آن سنت‌ها و باورها و آیین‌ها که جانمایه و سرمایه فرهنگی یک قوم را در عرصه زندگی به ظهور می‌رساند و از نسلی به نسل دیگر انتقال می‌دهد، تا زندگی و زنده بودن با آن‌ها معنا و مفهوم پیدا نماید. در این مجموعه کوشش شده است در حد مقدور از این رهگذر به آن همه اشارتی گردد.

در پایان خداوند بزرگ را سپاسگزارم که این فرصت را عنایت فرمود تا بتوانم مشتی از خروار و قطره‌ای از دریای دانش و فرهنگ مردم لرستان را در این مجموعه گردآوری کنم. جا دارد از همه کسانی که مرا در این کار یاری رسانده‌اند تشکر و سپاسگزاری نمایم. پیرمردان و پیرزنان که سینه‌ی آنان مالا مال از باورها و دانسته‌های ژرف و سنت‌های نیک برخاسته از آیین‌های کهن که ضامن بقا و ماندگاری آن پدیده‌های اجتماعی همین مردم هستند که مرا در این راه همواره یار و یاور بوده‌اند. خردمندان و بزرگان گُرتبار که با تشویق‌ها و همراهی‌های خود مرا دلگرم و امیدوار به ادامه کار واداشته‌اند.

از دوست و سرور ارجمندم جنای آقای سیدیدالله ستوده، مدیر دلسوز انتشارات شاپورخواست که همواره دل در گرو پیشرفت و ترقی ادب و فرهنگ و تاریخ لرستان دارند و در این راه از هیچ کوششی فروگذاری نمی‌نمایند، به ویژه در باب فرهنگ عامه لرستان این جانب را بسیار یاری فرمودند و امور صفحه‌آرایی و آماده‌سازی این کار را به انجام رساندند، قدردانی می‌نمایم.

از سرکار خانم افسانه زیدعلی که زحمت حروف‌نگاری این مجموعه را به عهده داشتند تشکر می‌نمایم و همچنین از آقای سعید عسکری‌عالم که طرح جلد این کتاب را انجام دادند سپاسگزارم و از خداوند بزرگ برای همه این عزیزان پیروزی و بهروزی در زندگی خواهانم.

یا حق

علی‌مردان عسکری‌عالم

بهار ۱۳۸۸